

BEŞİR AYVAZOĞLU | Paolo Soleri'nin tutumlu kent projesi ve Arcosanti tecrübesi hakkında ne düşünüyorsunuz?

TURGUT CANSEVER | Soleri şüphesiz önemli bir mimardır; ancak Arcosanti tecrübesinden yola çıkarsak, ağır eleştiriler yöneltmek zorunda kalırım. Hareket noktası olarak tutumlu kent

fikri elbette son derece önemli. Soleri'nin yaklaşımının istisnaî olmadığını biliyorsunuz. Geçen asrın başlarında da buna benzer düşünceler ortaya çıktı. Hep teknolojiye dayalı çözümlerle amaca ulaşmayı öngören düşüncelerdir bunlar. Teknoloji bize çok katlı bina yapma imkânı veriyor; çok katlı bina yapılırsa alt yapı masraflarının azalacağı düşünülüyor. Ama alt yapı için yapılacak şeyler de tamamen bugün olduğu gibi mesela en basiti pis suyu bir yere toplayıp orada tasfiye etmeye dayanıyor. Ama bugün dünyada bunun tam tersi tartışılıyor. Acaba kirli suyun hepsini bir araya toplayıp büyük bir kirlilik yığını meydana getirdikten sonra bu kirliliği bertaraf etmek mi, yoksa bunları buldukları yerde yok etmek mi? Doğrusu bunlar "primadonna" nitelikli mimar tiplerinin geliştirdiği projelerdir. Le Corbusier'nin geliştirdiği düşünceler de biraz buna benziyordu.

B. AYVAZOĞLU | Soleri şöyle diyor efendim: “Tokyo’da oturanların çoğu orta sınıf sayılır. Asya’nın geri kalan bölümünü bir an için unutalım, küçük apartman dairelerinden Amerikan tarzı tek ailelik konutlara geçebilseler ne olurdu? 100 m²’den 200 m²’ye geçmek, inşaat malzemesinin iki katına çıkması, ısıtma ya da soğutmada kullanılacak enerjinin iki katına çıkması, mekânı dolduracak eşya miktarının iki katına çıkması..”

T. CANSEVER | Anladım, bunların hepsi doğru. Ama bakın, biraz daha geniş bir çerçevede düşünelim. Bir kere bu teknolojik gelişmeyi gerçekleştiren ve bu yolla serveti kendi ülkelerine yığma fırsatını bulan Batı Avrupa, Japonya, Amerika gibi ülkeler, insanlık tarihinde

benzeri görülmemiş bir fakir ülkeler trajedisine yol açtılar. Afrika ve Asya'da yaşanan o kadar büyük bir trajedi ki, insanlık tarihinde benzerini bulamazsınız. Şimdi Le Corbusier ve Soleri gibi mimarlar, bu ülkelerde servetin sağladığı imkânlardan hareket ederek çözüm peşinde koşuyorlar. Şehir eğer tutumlu şehir olmalı diye düşünüyorsak, evvela ev, tutumlu ev olmalı. Le Corbusier'nin çalışma odasını biliyorum ben; bu çalışma odasının eni ve boyu 2 metre 23 santimdi. Le Corbusier bu odayı insanın böyle bir mekânda çalışabileceğini göstermek için yapmıştı. Tabii Le Corbusier Osmanlı padişahlarının, mesela III. Ahmed'in Yemiş Odası'nın kendi odasının en fazla bir misli büyüklükte olduğunu bilmiyor. Oradan dünyayı idare ediyordu adam. Şimdi bu servete sahip ülkelerde yaşamayan ve insanlığın büyük bir kısmını teşkil eden halkların nasıl yaşayacağı meselesi bir yana bırakılıyor ve sadece teknolojiye dayalı çözümler üretiliyor. Avrupa'nın yirminci asır başlarında düştüğü bu yanılğı bugün de bir şekilde devam ediyor.

B. AYVAZOĞLU | Zengin Avrupa ülkeleriyle Japonya ve Amerika'nın fakir ülkelere tutumlu kent gibi projeleri dayattığını mı söylemek istiyorsunuz?

T. CANSEVER | Hayır, demek istediğim şu: Onlar tutumluluktan bahsettiklerinde kendi büyük servetleri içindeki tutumluluktan bahsediyorlar. Ama bütün insanlık için tutumlu yerleşme biçiminin ne olduğu, yalnız tutumlu değil, aynı zamanda güzel –Birleşmiş Milletler'in Habitat Konferansı'nda belirlendiği üzere– katılımcı, sürdürülebilir, âdil bir şehirleşme düzeninin nasıl olabileceği ortaya konulmalı. Şimdi ne Soleri'nin yaklaşımında, ne Le Corbusier'nin yaklaşımında katılımı sözkonusu etmek mümkün değil. Tamamen teknokratik bir yaklaşım; adam elli kat yapıyor, yüz kat yapıyor ve insanları o katların içerisine tıkıyor. Buralara yerleştirilecek insanların bu oluşum hakkında hiç fikirleri ve katkıları yok. Bunun müthiş bir trajedisi Bogota'da yaşandı. Bogota'da şehrin düzensiz olduğu öne sürüldü ve büyük petrol

serveti kullanılarak yamaçlara apartmanlar yapıldı. Aşağıdaki fakir şehrin gecekonducularını yıkıp insanları bu apartmanlara yerleştirdiler. Bu, kırk sene evvel cereyan eden bir olay. On binlerce insan evini, çocuğunu, karısını kaybetti. On sene sonra da banyolardaki ineklerin nasıl çıkartılacağı meselesi ortaya çıktı. Bu böyle korkunç bir tecrübe. Bu tecrübeden haberi olmayan amatör gruplar çok fazla yukarıyla gideceğiz ve her şeyi çözeceğiz hikâyesinin peşine gidebiliyorlar. Bakın öyle bir binanın kendi kendisini taşıma masrafları, onların içerisindeki insanların aşağı inip arz sathı yürümesi için gereken asansör tesislerin masrafları. Bu, teknoloji açısından kendi gelişmesini tamamlamamış fakir ülkeler için, onlara satılacak makinelerle, teknolojilerle bir daha soyulmaları anlamına gelmektedir.

B. AYVAZOĞLU | Ancak siz, anladığım kadarıyla bu tutumlu kent fikrine karşı değilsiniz.

T. CANSEVER | Elbette karşı değilim; bu çok önemli bir fikirdir.

B. AYVAZOĞLU | Ancak Soleri'nin teklif ettiği dikey şehirlere karşısınız.

T. CANSEVER | Kesin olarak söz konusu olamaz.

B. AYVAZOĞLU | O zaman şimdi isterseniz bunu bir tarafa bırakalım. Sizin alternatif bir tutumlu kent projeniz var; Osmanlı kültüründen ve yaşama pratiğinden kaynaklandığını bildiğim bu projeden söz eder misiniz?

T. CANSEVER | Şimdi bakın, bir kere tutumlulukla insanın yaşama şartları arasındaki dengeyi tarif etmemiz lazım. Yani tutumluluk hiçbir insanın insanca yaşamasını engelleyecek bir çözüm haline gelmemelidir.

B. AYVAZOĞLU | Zaten Soleri "Tutumluluk yoksulluk demek değildir" diyor.

T. CANSEVER | Çok doğru. Her insan gereken yüksek seviyede yaşamalıdır. Geçenlerde kurban meselesi üzerinde düşünürken kurban kesmeyi, insanı insan olarak kurtarmak için

yapılacak fedakârlığın sembolü olarak görmek gerektiğini fark ettim. Bu önemli; yani insanı hiçbir şekilde feda etmemek gerekiyor.

B. AYVAZOĞLU | O halde, tutumlu kent yapacağız diye insanları üstüste istiflemeyi insanî bir çözüm olarak görmüyorsunuz?

T. CANSEVER | Öyle değil mi? Çocuklar nerede oynayacaklar? Ağacı görmeyecekler, güneşi görmeyecekler. Anneleri bir yere götüremeyecek onları. İhtiyarların dünyası bir başka kâbus olacak. Buna razı olmamak gerekiyor. San Fransisco'da bir grubun belediyeye verdiği bir manifesto elime geçmişti. Diyorlardı ki "Otomobillerle onların gürültüsü ve kirli havasıyla içiçe yaşamak istemiyoruz. Evimizden işimize, işimizden evimize, aralarında çiçek ve ağaçların yer aldığı güzel ev sıralarının arasından yürüyerek, onların güzelliklerini seyrederek gitmek istiyoruz". Bu son derece doğru ve önemli bir yaklaşım. Hayatın her ânını güzel yapmak! Yine Soleri'ye dönersek, onun düşündüğü tarzda dikey yapıların asansörlerinin kirli havası ve tehlikesi içinde ömür geçirmek çok anlamsız. Böylece asansörleri çalıştırmak için gereken enerji de tasarruf edilmiş olmaktadır. İnsanların evlerinden işlerine yürüyerek gidebildikleri, havası egzoz ve fabrika dumanlarıyla kirletilmemiş kentte sağlık harcamaları da azalacaktır. İnsanın sağlığını koruması için hastanelere ve jimnastik salonlarına gitmesi gibi, şehri ve insan hayatını pahalılaştıran ve hayatın güzelliklerini fark edeceği zamanların bir parçasını sağlığını korumak amacıyla yapılan şeylere aktarmayı mecbur kılan çözümler de tutumlu olmaktan uzaktır. Halbuki tutumlu kentte günlük hayatın her parçası hayatı güzelleştirecek şekilde düzenlenebilir.

B. AYVAZOĞLU | Soleri'nin en önemli argümanı tarım arazilerinin az olması. Özellikle toprağı az, fakat nüfusu kalabalık olan ülkelerde, sizin öngördüğünüz ufkî yerleşim çözümü geçerli olabilir mi? Her aileye bir ev mümkün mü?

T. CANSEVER | Her aileye bir ev meselesi on dokuzuncu asrın ikinci yarısında gündeme gelmişti; bu çözüm uzaktan bakıldığında bizim söylediklerimize benzer gibi gözüküyorsa da, aslında çok farklıdır. Bahçeli ev denildiğinde bir hektar alana yerleştirilmiş elli nüfus öngörülüyordu. Tabii bu müthiş miktarda toprak israfına yol açan bir projeydi. Soleri'nin projesi Amerika'da bu bahçeli ev projelerinin yol açtığı arazi kaybını bertaraf etmeye yönelik bir girişim. Ama Soleri'nin bu girişimden çok çok evvel Le Corbusier'nin gündeme getirdiği, fakat hiç uygulama fırsatı bulamadığı –Şandigar'da böyle bir imkân elde etti, fakat onu doğru bir şekilde uygulamadı– bir yaklaşım var. Le Corbusier, 1930'larda arazi kaybını önlemek ve bahçeli ev yerleşmesinin masraflarını ve toprak kaybını bertaraf etmek üzere iki teklifte bulunuyordu: Birincisi "şakulî yoğun yerleşme", ikincisi de "ufkî yoğun yerleşme"...

B. AYVAZOĞLU | Şakulî dediğiniz, Soleri'nin projesine benzeyen dikey yerleşim olmalı.

T. CANSEVER | Evet, Soleri'ninkine benzer bir şey. Le Corbusier'nin Paris için çizdiği şemanın adı Güneş Şehir'di. 1955-1960 yılları arasında bir Alman mimar Güneş Şehir'in gölgelerini çizdi ve şehirde hiç güneş olmadığı, her yerin gölge altında kaldığı ortaya çıktı. Kestirme formüller çok tehlikelidir. Şimdi o zamandan beri de şakulî yoğun yerine ufkî yoğun üzerinde düşünülüyor. Bu arada özellikle Amerikalılar tarafından Osmanlı şehri keşfedildi. Şakulî yoğunun, çok katlı binaların yaratacağı gölge bertaraf edilerek arazide yeteri kadar güneş kalması sağlandığı takdirde, ufkî yoğunundan fazla insan yerleştirmeye imkân vermediği açıkça ortaya çıktı. Dolayısıyla ufkî yoğun yerleşmeyi, ancak bahçeli evler sistemini değil, bahçesi, avlusu olan evleri öngörmek gerekiyor. Bursa'da merkez alanında takriben 120 metrekairelik bir evin bahçesi yalnız elli metrekaireydi. Bu 40-50 metrekairelik bahçe ailenin bütün tabiat ilişkisini sağlıyordu; böyle evlerden oluşan mahallenin yoğunluğu da bahçeli evler projesinde olduğu gibi hektar başına elli kişi değil, takriben dört yüz kişiye çıkartılabiliyordu. Şimdi binayı yüksek yaptığı zaman Soleri, bunun gölgelerini hesap etse, bütün nüfusu –Babil kulesinde olduğu gibi– bir binanın içerisine koyamayacağına, yani yerleşim birimi çeşitli binalardan oluşacağına göre, güneşi sağlamak istediği takdirde, bunların arasına koyduğu mesafe tahmin ettiği arazi tasarrufunu sağlamasına imkân vermeyecektir; bunu çok eskiden beri biliyoruz.

B. AYVAZOĞLU | Peki, büyük bir mimarın bunu hesap edememiş olmasını nasıl yorumluyorsunuz?

T. CANSEVER | Doğrusu Soleri'nin Amerika'daki bu deneyimi tebessümlere yol açacak niteliktedir. Onun Arizona'da yapmak istediği şeyi biliyorum, gezdim, gördüm. Şimdi bakın, yaklaşımın başka bir tarafı daha var, bu da çok önemli. Tamamen teknokratik bir çözümlenme. Çok büyük yapı kitleleri birbirlerine bağlanıyor ve birisi öbürünün üzerinden geçiyor, onun üzerinden başka bir şey geçiyor. Muazzam açıklıklar geçiliyor, müthiş mühendislik meseleleri çözülüyor. Büyük bir nüfusu böyle koskoca bir binanın içine yerleştirmek istediğinizde böyle mühendislik cambazlıkları kaçınılmazdır. Bana sorarsanız, Soleri'nin düşünce tarzı, bütün dünyaya biçim vermek iradesini kendi şahsında toplamak isteyen bir primadonnanın düşünce tarzıdır.

B. AYVAZOĞLU | Bu sözlerinizden, Soleri'nin yaklaşımını totaliter bir yaklaşım olarak gördüğünüz sonucuna varabilir miyiz?

T. CANSEVER | Tamamen teknokratik totalitarizmin bir ürünü. Habitat konferansı bu bakımdan

bu insanların söyledikleriyle mukayese edilemeyecek kadar ileri ve derinlikli fikirler ihtiva ediyordu. Soleri'nin yaklaşımında katılımdan söz etmek mümkün değil. Hayat sürekli değişiyor. Halbuki bu yapılan şeyler kaskatı kalıplardır. Bu kalıpların sınırlarını değiştirme imkânı yok.

B. AYVAZOĞLU | “Bir yapıldı mı öylece kalıyor ve gelecek nesilleri kendine mahkûm ediyor” diyebilir miyiz?

T. CANSEVER | Evet, öyle kalıyor. Değişme süreciyle, değişen hayatın şartlarıyla en ufak bir alâkası yok bunların. Eğer hayatın yapısı, varlığın yapısı, değişime ve oluşuma açıksa, bu, yalnızca oluşumu imkânsızlaştıran, en azından geciktiren bir yanılgı. Halbuki Habitat Konferansı'nda başından sonuna kadar tartışılan ikinci ve son derece önemli ilke sürdürülebilirlikti. Bu ilkeyi hayata geçirebilmek için varlığın sürekli oluşum halinde bulunduğu farkında olmak gerekir. Aslında, bakın, dünya sathı çok büyüktür. Biz bu hesabı yaptık. Frank Lloyd Wright'ın yaklaşımı çok daha insanîdir; 1940'larda gündeme getirdiği bir proje var: Broad Acre City (Geniş Akrılı Şehir); aşağı yukarı üç beş dönümlük araziler içinde evler. Düşünce şu: Ulaşım artık önemli bir problem olmaktan çıktı; o halde insanları üç-beş dönümlük araziler içerisinde evlere yerleştirebiliriz. Bu kadar arazi bir ailenin geçinmesine imkân verecek tarım faaliyetini gerçekleştirmeye yeter. Sonra fark ettik ki, Alanya tam böyleymiş. 1960'larda Alanya için bir proje müsabakası açıldı. Bu müsabaka sonunda kale Alanya'sıyla ufkî Alanya'nın böyle beş dönümlük aralarda narenciye geliriyle çok müreffeh yaşayan bir küçük şehir olduğu keşfedildi. Frank Lloyd Wright diyor ki: “Bütün dünya nüfusunu rahatlıkla arz üzerine yerleştirmek mümkündür”. Aydın Germen'le bir gün oturup bir hesap yaptık: Ankara civarında kuzey-güney istikametinden bir çizgi çekiniz ve Ege Denizi'yle bu çizgi arasındaki dağları da ova farzediniz; her evin beş dönüm bahçesi olması kuralını da uygulamak suretiyle bütün dünya nüfusunu bu alana yerleştirmek mümkündür.

B. AYVAZOĞLU | Bu inanılmaz bir şey.

T. CANSEVER | İnanılmaz görünüyor ama gerçektir.

B. AYVAZOĞLU | Peki insanları tarıma uygun arazilere yerleştirmek şart mıdır? Osmanlılar gibi şehirler yamaçlara kurulsaydı birçok problem kendiliğinden çözülmüş olmaz mı?

T. CANSEVER | Tabii, tarım arazisinin ortasına neden yerleştirilsin? Doğrusu meseleye

bütünlüğüyle bakmak yerine bu teknolojinin içinden çözüm üretmeye çalışmak, onu bir fikri-sabit haline getirmek yanılığlara yol açıyor.

B. AYVAZOĞLU | Tutumlu kent, tutumlu evlerden oluştuğuna göre, tutumlu evden söz etmek bir bakıma tutumlu kentten söz etmek anlamına geliyor. Sizce tutumlu ev nedir, nasıl olur?

T. CANSEVER | Şimdi bakınız, Türkiye’de bugün gündemde değil, ama dünyanın en zengin ülkelerinde bile konuşuluyor: Odaların farklı maksatlarla kullanılmasına imkân vermek. Japon ve eski Türk evlerinde olduğu gibi. Oturma odası, misafir odası, yatak odası gibi ayrımlar yerine, mesela günlük hayatın cereyan ettiği odanın ebeveynin yatak odası haline dönüştürülmesi, yani yatağı yüklükten alıp sermek, yani odanın gece kullanılışıyla gündüz kullanışını bir araya getirmek, neredeyse ev hacmini yüzde yirmi–otuz küçültecek bir uygulamadır. 1983 Ağa Han Mimarlık Ödülü değerlendirme çalışması sırasında Nail Çakırhan evi –doğrusu Çakırhan’ın kendisi farkında değildi ama– tartışıldı: 72 m²’lik üç odadan oluşan bir evde oturma odası 4.5x6 metre gibi; yemek orada yeniyor, gündüz orada kalınıyor, misafirler orada kabul ediliyor, gece ebeveyn sediri yatağa dönüştürüp orada yatıyor. İki oda daha var: Bunlardan birini erkek, diğerini kız çocuklara vermek mümkün. Yani dört çocuklu bir aile 72 metre karelik bir evde rahatlıkla barınabilir. Dahası, bu odaların kapılarını açtığınız zaman 72 metre karelik bir salon haline getirebiliyorsunuz. Yani bir düğün yapsanız, orada yirmi beş otuz kişiyi misafir etme imkânınız var. Bu bir örnek. Böyle bir evin ısıtma masrafları da azalıyor. Ayrıca bu evleri –sizin de demin işaret ettiğiniz gibi– tarım arazilerine değil de yamaçlara yerleştirirseniz depremde yıkılmaları ihtimalini asgariye düşürmüş olursunuz.

B. AYVAZOĞLU | Evler yamaçlara yerleştirildiği takdirde sanırım yağmur suları ve atık sular için tabii bir akıntı sağlanmış olmaktadır.

T. CANSEVER | Mesela Bursa’da yağmur suyu kanalları yoktu. Ama insanlar yağmurda hiçbir zaman sokaklarda yağmur suyu göletlerine basmak zorunda kalmazlardı. Hafif meyil sayesinde bir yerden itibaren su şehrin yeşil meydanlarına iletilip toprağa emdiriliyordu. Türkiye’deki an’anevî çözümün dışında bir örnek daha zikretmek isterim. Wild isimli bir harita mühendisi İstanbul’un haritalarını yapıyordu. Ancak o tarihte harita mühendisi, inşaat mühendisi, şehir plancısı hepsi birbirine karışan şeyler; Wild’den Moda’nın planının yapılması istenmiş. Wild, Moda’nın toprak yapısını inceleyip bir ailenin kullanacağı suyun miktarının ne olacağını ve buna göre kirli suyun bahçede toprağa emdirilip emdirilemeyeceğini hesaplamış. Suyun toprağa emdirilebilmesi için o jeolojik yapıda hangi büyüklükte bir bahçesi olması gerekiyorsa, o büyüklükte bahçelere sahip evler inşa etmiş. Tabii daha sonra bu evler apartmana dönüşünce kanalizasyon yapılması zorunlu hale geldi. Tutumlu şehrin bütün şehir plancılarının ideolojisi olması lâzım. Türkiye’de şehir plancıları mahallenin kurulacağı bölgenin haritasını önlerine

koyuyor, onun üzerinde cetvelle yolları çiziyorlar. Bu yollar yüzde yirmi-otuz meyilli olduğu zaman burada iki tarafındaki evlerin pis sularını aşağı götürmek için on metre, on beş metre derinlikte şütler düşünmek, son derece büyük hafriyat yapmak... Böyle bir sürü masraf ortaya çıkıyor. Şehir planlaması, şehrin alt yapısının kolay ve ucuz yapılmasını sağlayacak şekilde tasarlanmalıdır. Bugün bir otomobil gerçeği var; ama şehirde otomobillerin alanıyla insanların yaşama alanını ayırmak mümkün. O zaman insanlar için yaya yolları düşünüldüğünde, daha az yük taşıyacak, dolayısıyla maliyeti daha düşük yollar vücuda getirmek, evle iş arasındaki mesafeyi şehir planlarında insanların yarım saatlik yürüme, beş dakikalık bisiklet yolu şeklinde tasarlamak mümkündür; böylece trafik harcamaları asgariye indirilebilir. Şehirlerde en büyük harcama kaleminin ulaşım olduğunu biliyoruz. Ulaşımında iki büyük maliyet karşımıza çıkmaktadır: Biri yatırım maliyeti, diğeri işletme maliyeti. Şehri düşünmek üzere görevlendirilen kadro içerisinde, tasarlanan ve yapılan her işin hem yatırım, hem işletme maliyetini hesap edecek iktisatçılar da bulunmalıdır. İnsanı kurban etmemek için koyunu kurban etmek nasıl çok önemli bir genel davranışı ortaya koyuyorsa, bugün de insanı kurban etmemek için yeri geldiğinde otomobili kurban etmeyi düşünmek gerekir tutumlu kent için.

B. AYVAZOĞLU | Öyle bir tutumlu kent modeli bulalım ki, otomobil de, insan da kurban edilmesin!

T. CANSEVER | Otomobil kent için bir yük olmaktan nasıl çıkartılabilir? Şu da bildiğimiz bir husus: Şehirlerin ölçülerine göre kişi başına maliyetleri var. Mesela, 25.000 kişiye kadar bir şehrin sosyal donanım tesisleri, sair altyapı tesislerinin bir maliyeti varsa, bu bir eşik oluşturuyor. Buradan daha yukarı bir ölçüye gittiğiniz zaman, 50.000 yahut 70.000 kişiye geldiğinizde tekrar bir eşikle karşılaşıyorsunuz; şehrin yatırım ve işletme maliyetinde bir sıçrama oluyor. Bu eşikleri doğru tanımlayıp maliyeti düşük şehirlerin gerektirdiği, fakat o şehir hayatı için her an gerekli olmayan, haftada, ayda, senede bir gerekli olan hizmetler daha büyük nüfuslu müteakip bir şehirde toplanabilir. Bu bizim dünyamızda var olan bir şey. Günlük hayat köy ve ilçede yaşanırken, ondan fazla bir ihtiyaç için, şehre gitmeyi ve bunun için otomobili, otobüsü, başka araçları kullanmayı öngören bir düzenleme şehir maliyetini adamakıllı aşağı indirir. Bugün modern şehirlerde, şehir işletme masraflarının yüzde 40 ulaşım harcamaları ve yatırımlarıdır.

B. AYVAZOĞLU | Öngördüğünüz şehir planlaması, çevre problemlerinin ortadan kaldırılmasını da kolaylaştırabilir.

T. CANSEVER | Tabii... Bu arada sizin söylediğiniz bir noktayı ben atladım maalesef, çok önemli. Arazi şartları müsait olan yerlerde şehirler yamaçlara yerleştirildiğinde yağmur suyunu akıtmak ve pis suyu kolayca tasfiye etmek mümkün olur. Bursa'da 1940'lara, hatta 50'lere kadar evlerin bahçelerinde pis su Moda'da olduğu gibi yok ediliyordu. Wild yalnız toprağın suyu

emmesini düşünüyordu, halbuki ağaçların bu konudaki fonksiyonunun namütenahi olduğunu biliyoruz. Deterjan gibi sun'î ve zararlı temizleyicileri hayatımızın dışına atmak veya çamaşır makinesinden çıkarken zararsız hâle gelmesini sağlamak mümkün olursa, evlerin atık sularıyla bahçelerdeki ağaçları sulama imkanına kavuşuyorsunuz.

B. AYVAZOĞLU | Bu, sizin alternatif tutumlu kentinizin aynı zamanda ekolojik bir çözümleme olduğu anlamına geliyor.

T. CANSEVER | Ekolojik bir çözümleme... Tabiatı dışlayan, tabiatın hesaba katılmadığı bir çözüm değil, tamamen ekolojik bir şey...

B. AYVAZOĞLU | Peki bu şehirde inşaat malzemesi olarak neyi öngörüyorsunuz?

T. CANSEVER | Bence betonarme de Avrupa kültürünün temel yanılgılarının sonuçlarından biri. Kilisenin, feodal beylerin ve kralların iradesi bugün teknokratların iradesi şeklinde tezahür ediyor. Betonarme, bu iradenin gelecek nesillere dayatılması demektir. Kentin sürekli değişebilir olması, yeni nesillere yaşadıkları kente kendi iradeleriyle katkıda bulunmalarının imkânlarını sağlamak gerekir. Bu, bir çok büyük düşünürün, MIT'de bir iktisatçının gündeme getirdiği çok önemli bir mesele. Prof. Harr diyor ki: "Bana evlerin 30-40 senede eskimesini sağlayın, ben size dünyanın bütün şehirlerinin meselelerini halledeyim". Halbuki Avrupa'da şehirler hiç değişmeyecekmiş gibi kuruldu.

B. AYVAZOĞLU | Yani şimdi, diyelim Viyana, güzel görünüyor ama orada yaşayanlar belki on nesil önce o şehri kuranların iradesini yansıtan bir kentte yaşıyorlar, yaşamak zorundalar.

T. CANSEVER | Oradan öteye, herhangi bir ufuk üretme imkânına sahip değiller. Dünyayı yeniden inşa etme yetkisine sahip değiller.

B. AYVAZOĞLU | Soleri, "Felsefi açıdan tutumluluk maddecilikten üstündür" diyor. 'Çünkü dışı içe dönüştüren bir işlemcidir. Bunun tersi ise tüketim toplumdur. Yani maddi dünyaya sahiplik yoluyla anlam ya da mutluluk arayışı. Tutumluluk kendini erdeme dönüştürebilen bir zorunluluktur. Evrim süreci içinde devâsâ ve basit olan başarısız, karmaşık ve

minyatürleştirilmiş olan başarılı olmuştur” diyor.

T. CANSEVER | Tam konuştuklarımız, evet.

B. AYVAZOĞLU | Ama bu temel doğru yaklaşıma rağmen yanlış çözüm üretiliyor.

T. CANSEVER | Yanlış çözüm üretiliyor, evet. Onun için, bakın üretilen şeyin küçük parçalardan olmasını esas saymak gerekir. Yani, evler. Bir ev, on daireli bir apartmana göre küçüktür, elli daireli bir apartmana göre çok daha küçüktür. Mesela Fransa’da İkinci Dünya Harbi’nden sonra başlamış yeni iskân projelerinin adları Grande Ensemble (Büyük Bütünlükler) idi. Ve orada her birinde 300 daire, 200 daire, 100 daire olan koca koca nesnelere üretiliyor, insanlar onların içerisine yerleştiriliyordu.

B. AYVAZOĞLU | Sözüne belki katkı da olur: Totaliter rejimlerde ülkeyi yönetenlerin yaptırdıkları kamu binalarının hep devâsâ şeyler olması gibi..

T. CANSEVER | Tabii totaliter rejimin merkezinde bulunan diktatör ve onun yakınları, diktatörün gücünü paylaşanlar, onlar her biri kendilerini bir Firavun addediyor, kendi güçlerini ispat etmek için hareket ediyorlar. Devâsâ apartman blokları yapıp insanları buralara istiflemek de, 20. asır başında Almanya’da yapıldığı gibi, yanyana dizilmiş standart evler yapmak da bir çeşit totaliterliktir. Dev apartman blokları yahut yanyana dizilmiş bir örnek evlerden oluşan mahalleler, şehirler oluşturmak, elbette aynı zamanda aileyi standartlaştırma iradesini yansıtıyordu. Bu türden düzenlemelerin ailelerin ve isteklerinin standart olmadığını bilerek yapılması gerekir. O halde evleri standartlaştırmak yerine, evlerin parçalarını standartlaştırmak daha insanî bir çözümdür ve yalnızca Osmanlı dünyasında uygulanmıştır.

B. AYVAZOĞLU | Standart aile ve standart insan... Totaliter rejimlerin istediği de bundan başkası değil.

T. CANSEVER | Tabii. Ne korkunç bir şey değil mi yani? Her ailenin şu kadar çocuk sahibi olacağını söylemek filan gibi bir şey.

B. AYVAZOĞLU | Senin bir oluşuma hiçbir katkı hakkın yok. Sana çizdiğimiz çerçevenin içerisine gireceksin.

T. CANSEVER | Gireceksin. Tabii bu evleri böyle birbirleriyle birleştirmek, yahut apartman içerisine yığmak yerine bunların aralarında küçük mesafeler, bahçecikler olsa, diyelim ki o bahçeye bir oda ilave ediyorsunuz. Bir yeni evli çiftin evi tek katlı olabilirse, onun üzerine bir ikinci katın nasıl eklenebileceğine dair kuralları getiriyorsanız...

B. AYVAZOĞLU | Yani birbirine eklenebilir parçalardan oluşan bir dünya.

T. CANSEVER | Dünyanın aslında böyle birbirine eklenen parçalardan oluşması gerektiğine dair, yine bir Amerikalı mimarın, Frank Lloyd Wright'ın geçen asır başında mimariye getirdiği büyük bir katkı var: Bu büyük mimarın yapıları hep birbirine eklenen parçaların bir bütünlüğüdür. Ancak Frank Lloyd Wright, bir "primadonna" olarak, o parçaları bir daha tekrar edilmeyecek biçimde birbirine eklemiştir. Halbuki Osmanlı tecrübesi, bu parçaların evin bazı birimlerine göre birbirlerine nasıl ekleneceklerinin esaslarını veriyor. Tabii bu, başka bir kültürden hareket edilerek elde edilmiş bir şey. Bütün İslam dünyasında öyle. İki büyük hareketli kültür, Arap ve Türk hareketli kültürlerinde, çadır kalıcı yapıya, yahut hiç değilse bir süre kalıcı olabilecek yapıya dönüştürülürken oda teşekkül ediyor, otağdan oda doğuyor. Hareketli kültür varlığın sürekli oluşumu bilincini hiç kaybetmiyor. Onu kısmen kalıcı olabilecek bir teknolojiyle gündeme getirdiğinde, parçaların tekrar kullanılabilmesinin ve meydana getirilen bütünün üzerine parça ilâve edilmesinin esaslarını da ortaya koyuyor. Bu konu 1960'larda konuşulmaya başlandı dünyada. Mimarın 1930'larda olduğu gibi, bir fonksiyonu hiç değişmeyecekmiş gibi çerçeveleyen, o fonksiyonun yapısına göre onu çerçeveleyen hacimler meydana getirmek yerine, o fonksiyonda değişmeler olması ihtimalini göz önünde tutarak, zaman içinde farklılaşacak kullanma biçimlerine hizmet edecek hacimler üretmeyi öngörüyor. İskandinav ülkelerinde Prof. Eliel Rasmussen tarafından bir konut araştırması yürütüldü, on-onbeş senelik bir çalışma. Orada işte İskandinav şehirlerinde meydana getirilmiş konutların tamamen fonksiyonalist bir şeye göre, yani konutun tasarlandığı tarihte kullanıcının hangi ihtiyaçları varsa, tam onları karşılamak üzere tasarlanmış evlerin, on sene sonra, on beş sene sonra nasıl kullanılmaz hale geldiğini anlatıyor. Evi kullanan aile reisi yaşlanmış, artık bir büroya gitmeyip de mimarlığını, yazarlığını yahut avukatlığını evin kapısından içeri girildiğinde sağ taraftaki odada yapmaya başladığı zaman, odanın ölçüsü yirmi santim büyük olursa o fonksiyon orada harika bir şekilde cereyan edecekken, bu yirmi santim düşünülmediği için bu adamın orada çalışması bir işkence oluyor. Dolayısıyla bu oluşuma açık bir mimari düşünmek gerekir; ki bu aynı zamanda evin durmadan yenilenmesi mecburiyetini de bertaraf eden bir çözümdür. Tabii buna başka şeyleri de eklemek lâzım. Mesela iskemle. İskemle dosdoğru tahttan kaynaklanıyor. Yine Frank Lloyd Wright, sedirleri gündeme getirdi. O, sedirlerden söz ettiği zaman Türkiye'de

insanlar asırlardır sedirlerde oturuyorlardı. Mies van der Rohe ise bir koltuk yaptı. Genellikle iskemle ve koltuklar bir insanın karşıya yönelik oturma biçimine tekabül ediyordu. Mies van der Rohe'nin yaptığı koltuk genişti ve insanın onun üzerinde her biçimde oturmasına, kolunu arkasına atmasına, eğilip bakmasına, çeşitli şekillerde oturmasına imkân veriyordu. Tabii birçok büyük tasarımcı bu meseleler üzerinde dikkatle duruyor. Demek istediğim şu: Osmanlı tecrübesi, sürekli oluşum halindeki dünyada, iradesine sahip insanın bir başkasının iradesine mahkum edilmeden yaşaması için, evin ölçülerinden inşasına, oturma biçiminden oturulacak yerin tasarımına, evin ve şehrin oluşmasına varıncaya kadar birçok konuda tutumlu bir çözümlmeyi nasıl ortaya koyacağımızın ipuçlarını veriyor. Tarihî tecrübemiz akıl almaz bir zenginliğe sahip.

B. AYVAZOĞLU | Düşüncelerinizi bizimle paylaştığınız için teşekkür ediyoruz.

<http://www.npq.com.tr/icindekiler/arsiv/cilt/3/sayi/1/alternatif-bir-tutumlu-kent-projesine-dogru>